ગંધર્વ નાટક મંડલી.

એકજ પ્યાલા

નાટકનો ટુંકસાર

તથા

ગાયનો

લેખક:—

કૈ. રામગણેશ ગડકરી.

પી ૫૦૦] સને ૧૯૩૯. [પ્રથમાવૃત્તિ.

મુલ્ય ત્રણ આના

પુરૂષ પાત્રો.

સુધાકર- એક સુશિક્ષીત સ્વમાનપ્રિય વકીલ

રામલાલ—સુધાકરનો પ્રિયમીત્ર

ભાગીરથ—પ્રેમમાં નિરાશા મળતાં દારૂની સોબતમાં સપડાયેલો તરૂણ.

૧ —સુધાકરનો કારકુન અને દારૂબાજ,
(મુર્તિમંત પાકુ)

બાબાસાહેબ—સુધાકરનો શ્રીમંત સસરો

પદમાકર—સુધાકરનો સાળો

શાસ્ત્રી, ખુદાબક્ષ, મન્યાબાપુ મવાળ, જનુભાઉ જહાળ, મગન, યેલ્લાપા, રાવસાહેબ, દાદાસાહેબ, વિગેરે આર્યમદીરા મંડળના સભાસદ

સ્ત્રી પાત્રો.

સિન્ધુ—સુધાકરની પત્નિ (આદર્શ આર્યમહિલા)

શરદ—સુધાકરની વિધવા બ્હેન

ગીતા—દારૂબાજ તળીરામની કરકશા સ્ત્રી

"એકજપ્યાલા" નાટકનાં
ટુંકસાર તથા ગાયનો

અંક ૧ લો.

પ્રવેશ ૧ લો—સ્થળ, સુધાકરનું મકાન.

પોતાનો પ્રીય મીત્ર રામલાલ ઈંગ્લાંડની મુસાફરીએ જતો હોવાથી તેને પ્રેમભરી વિદાય આપવા માટે વકીલ સુધાકર તેની પવિત્ર પત્નિ સીન્ધુ સાથે તૈયારી કરે છે. ત્યાં રામલાલ આવતાં સ્નેહી ત્રીપુટીનું પ્રેમત્રીવેણી પવિત્ર સંગમ. ત્યાં મિત્ર ઈંગ્લાંડ જતો હોવાથી સુધાકર તેમજ સર્વ સંબંધીઓની પ્રેમભીની વિદાય.

પ્રવેશ બીજો—

પ્રેમમાં નિરાશા મળતાં દુઃખી થયેલ સુશિક્ષીત ભાગીરથ હૃદયને શાન્ત કરવાના ઉપાય શોધે છે. સુધાકરનો કારકુન તળીરામ જગતની સર્વ ચીન્તાઓને ભુલવાનું સાધન જો કોઈ હોય તો તે માત્ર દારૂ છે, એવો ઉપદેશ આપી તેને

દારૂના વ્યસન તરફ દોરે છે. તળીરામની સ્ત્રી ગીતાનો બળાપો અને મદીરાના ઉપાસક તળીરામની નફ્ટાઇનું પ્રદર્શન.

પ્રવેશ ૩ જો—

સુધાકરની સ્ત્રી સિન્ધુને સીમંતનો પ્રસંગ હોવાથી પોતાના ઘેર લઇ જવા સિન્ધુનો ભાઇ પદમાકર આગ્રહ કરે છે. સુધાકર તેમજ સિન્ધુની પરસ્પર વિયોગની અનઇચ્છા હોવા છતાં સામાજીક વ્યવહારને માન આપવાની લાચારી.

પ્રવેશ ૪ થો—

આર્ય મદિરા મંડળની મીજલસમાં કેસના ખાસ મુદ્દા પર મુનસફ અને વકીલ સુધાકરનો મતભેદ થતાં ઉશ્કેરાટમાં મર્યાદા બહાર જવાથી મુનસફે સુધાકરની વકીલી સનંદ ૭ મહીના માટે રદ કર્યાના અનિષ્ટ સમાચાર તળીરામ આપે છે.

પ્રવેશ ૫ મો—

માનભંગને હજારો વીંછીની વેદનાથી અધીક સમજનાર તેજસ્વી સુધાકર દેહના નાશ સિવાય મરણનું ભાન કરાવનાર જો કોઇ વિષ હોય તો લાવી આપવાની કારકુન તળીરામ પાસે માગણી કરે છે. ચોવીશે કલાક ખીસ્સામાં દારૂની બાટલી લઇને ફરનાર તળીરામ વિષ નહી પણ અમૃત

છે કહી દારૂની ભેટ ધરે છે સુધાકરની અનિચ્છાએ સ્વીકારે છે. મનુષ્યનું પ્રથમ પતન એકજ પ્યાલો.

ડ્રોપ.

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૧ લો—

સિન્ધુ પીયરથી નવીન બાળક સહ પતિના ઘેર આવતાં પતિના વર્તન માટે વ્હેમાય છે. મદિરાનો ઉપાસક થઇચુકેલો સુધાકર સનદ પાછી મેળવવાના પ્રયત્નનું ખ્હાનું બતાવી રાત્રે વાટ ન જોવાનું કહી મદિરા મંડળમાં હાજરી આપવા જાય છે. મહાયુદ્ધના કારણે જર્મની ન જતાં ઇગ્લાંડથી પાછો ફરેલો રામલાલ સુધાકરના વર્તન માટે શંકાશીલ થઈ જાય છે. ગીતાની મારફતે સુધાકરના સર્વનાશના સમાચાર સિન્ધુને મળતાં સિન્ધુ બહુજ દુઃખી થાય છે.

પ્રવેશ ૨ જો—

મીત્રનાં પતનથી દુઃખી થયેલો રામલાલ ભાગીરથ પાસેથી સુધાકરની સર્વ હકીકત ચાલાકીથી જાણી લઇ આર્ય મદિરા મંડળ તરફ બન્ને પ્રયાણ કરે છે.

પ્રવેશ ૩ જો—

સુધાકરની સનદ રદ થયાની મુદત પુરી થઇ હોવાથી કોર્ટમાં ખુબ દારૂ પી મુનસફ પાસે જઇ અપમાનનો બરાબર જવાબ માગવો, સુધાકરને સમજાવવા અને જો કાયમ સનદ જશે તો આર્ય મદિરા મંડળના સભાસદો તેમને ભાઇ તરીકે મદદ કરવાનું આશ્વાસન આપવું. રામલાલના ઉપદેશથી ભાગીરથે દારૂને હ્રદયથી ધીક્કારવું સુધાકરનું મદિરામાં ચકચુર થઇ કોર્ટ તરફ જવું. જતાં જતાં પણ એકજ પ્યાલો.

ડ્રોપ.

અંક ૩ જો.

પ્રવેશ ૧ લો—

સુધાકર દારૂ પીને બેહોશ હાલતે કોર્ટમાં જવાથી વકીલની સનદ કાયમની ખેંચાઇ જવી.

પ્રવેશ ૨ જો—

તળીરામ અને ગીતાનો વીચીત્ર સંસાર.

પ્રવેશ ૩ જો—

સુધાકરની વીધવા બહેનનો વિદ્યાભ્યાસ અને ભાગીરથ સાથે વાર્તાવિનોદ.

પ્રવેશ ૪ થો—

રામલાલ સાથે સુધાકરના શ્વસુર ભાઉરાવ તથા પદમાકર સિન્ધુને પોતાના ઘેર લઇ જવાનું કહેતાં સિન્ધુ જાતમહેનતથી પેટનું પુરૂ કરવાની, શ્રીમંત પિતાની એક પાઇ પણ ન લેવાની અને પતિના ચરણોં પાસેજ રહેવાની પ્રતીજ્ઞા કરે છે. સુધાકર સર્વનું અપમાન કરી બહાર કાઢે છે.

ડ્રોપ.

અંક ૪ થો.

પ્રવેશ ૧ લો—

રામલાલને વડીલ પ્રમાણે માનનારી સુધાકરની વિધવા બેન શરદનો વિદ્યાભ્યાસ સ્ત્રીના સહજ સ્પર્શથી રામલાલની પુરૂષ પ્રકૃતિનુ સુક્ષ્મ દર્શન

પ્રવેશ ૨ જો—

દારૂ ને દારીદ્રનું અદ્રક્ય સ્વભાવીક છે. કાળી મજૂરી કરી બાળકનું પતિનું અને પોતાનું પેટ ભરનારી સિન્ધુની નોકરડી ગીતાને પણ દયા આવે છે. ને સર્વ ચર્ચા સુધાકર સાંભળે છે સર્વ અનર્થનું કારણ પોતેજ છે તે માટે પ્રાયશ્ચિત કરે છે. અને પોતાની પવિત્ર પત્નિ સિન્ધુના સોગન ખાઇ આજથી દારૂ ન પીવાની પ્રતીજ્ઞા કરે છે.

પ્રવેશ ૩ જો—

અનેકવાર મદદ કરવાનું વચન આપનાર મિત્રો પાસે પંદર-વીસ રૂપીયાની નોકરીની માગણી કરતાં સુધાકરને

અપમાન અને ધીકકાર સિવાય કંઈપણ બદલો ન મળતાં અપમાનના આઘાતથી ઘવાયેલું સુધાકરનું હૃદય પવિત્ર પ્રતિજ્ઞાને ઠોકરે મારી મદિરા તરફ આકર્ષાય છે.

પ્રવેશ ૪ થો—

આર્ય મદિરા મંડળમાં ફરીથી દારૂ પીવા આવેલો જાણી રામલાલ આવી તેને પ્રતીજ્ઞાનું પાલન અને દારૂ ન પીવાનો ઉપદેશ કરે છે. પણ તે વ્યર્થ. દારૂ છુટવાનો સમય સ્પર્શ કર્યા પહેલા તો રામલાલને કહે છે, જો તારા ઉપદેશથી દારૂની શરૂઆત કરનાર સદ્‌ભાગી જીવ બચી જશે તો સાતમા પાતાળમાં પણ મારો આત્મા શાન્તિનો શ્વાસ લેશે, ઉપદેશ કરવા જતાં ઉપદેશ મેળવવો.

પ્રવેશ ૫ મો.

દુર્બળતાને લીધે પોતાના બાળકને પોષણ માટે દુધ પણ મળતું ન હોવાથી દરણું દળીને મેળવેલા બે પૈસા, પૈસાનું દુધ મંગાવતા સુધાકર દારૂ માટે પૈસાની માગણી કરે છે. સિન્ધુના અંગ ઉપર એક પણ દાગીનો ન હોવાથી પૈસા માટે લાચારી બતાવે છે. સુધાકર ચીડાઇને બાળકના દુધના બે પૈસા પણ પડાવી લે છે. અને ઉન્માદ અવસ્થામાં પોતાના પેટના બાળકને લાકડીથી પ્રહાર કરે

છે. સિન્ધુના બાળકને બચાવવાના પ્રયત્નો નિષ્ફળ જાય છે. બાળક મરણ પામે છે, સિન્ધુ બેશુદ્ધ થાય છે. અને પદ્મમાકર સુધાકરને રોકવાના નિષ્ફળ પ્રયત્નો કરે છે

અંક ૫ મો

પ્રવેશ ૪ થો--

પદ્મમાકર સુધાકર ઉપર ફોજદારીમાં ફરિયાદ કરે છે. સિન્ધુ પોતાના પતિનો બચાવ કરી એક આર્ય સન્નારીનો આત્મભોગ સાબીત કરે છે અને કમજોરીને અંગે ચકકર આવવાથી પડી જવાનું પરિણામ જાહેર કરે છે. સુધાકર પ્રશ્ચાતાપથી અને પોતાના કુટુંબનું દયાજનક પરિણામ જોઇ અને પોતાના બાળક અને પત્નીના મૃત્યુથી ત્રાસી દારૂમાં વીષ ભેળવી. દારૂ રૂપી દૈત્યના પંજામાં સપડાએલા સંસારીઓની કેવી દુર્દશા થાય છે તેનું દ્રષ્ટાંત દુનિયાની દ્રષ્ટિ સામે મુકીને પ્રાણનો ત્યાગ કરે છે. પ્રથમ એક પ્યાલો પીનારને પરિણામનો ઝેરી પ્યાલો પીવો પડે છે. તેનું જ નામ એકજ પ્યાલો

એકજ પ્યાલા

નાટકનાં ગાયનો

મંગલાચરણ

શરણુ તે કરૂણુ તવ નિઃશ્વસન વ્યસની ધન
નંદનંદન ! જનાં પાપકામા, હો............ધ્રૃ૦
કલ હરત કરિ યદા મધ્યમદ યાદવા સકલ
કુલ કલી તદાને વિરામા હાનિતી પાહુતા
દૃષ્ટિ વાષ્પા કુલા સૃષ્ટિ કષ્ટદતુલા સૌખ્યધામા
કર્મરેખા બલે ધર્મનય મજ કળે નસ્મરત
મતિહી તવ પુજ્યનામા રક્ષણી મમ તરિહિ
દક્ષ રાહુની સદા અક્ષય સ્વપદિં પદ દેઈ રામા

સિંધુ — ૨

લાગે દૃદઈ હુર હુર અજી સુખ વિષય
ગમતિ નચ મજ સુખકર ધ્રૃ૦ કાહીં સુચેના
કાહીં રૂચેના રાહી કુઠે સ્થિર મતિ નચ પળભર

રામલાલ ૩

પરમ ગહન ઈશ કામ વિશ્વાજરી પુણ્યધામ
મનુજાતરિ ગુઢ ચરમ, ચિર અભેદ સાચે ધ્રૃ૦
ત્રીડાદૈવી વિરાટ મનુજ સૃજન શુદ્ર ત્યાંત
માનુષિ માનિતજન ગણુન કાય ત્યાંચે

રામલાલ ૪

સંસારિં વિષારી તીવ્ર સત્યેં, અમૃત હોતી
કૃતિ ને કાન્ત ધ્રૃ૦ દિવ્ય રસાયન સંકટાંતકીં
સત્યપરિચયેં ક્ષણીં અસુખાન્ત

સિંધુ ૫

માનસકાં બધિરાવે હે ? બધતસે ખિન્ન જગતા ધ્રૃ૦
ચહસ્રંખલાયા દઢબદ્ધ પાયાં બલનાં ભેદ તયાં હોતા

સિંધુ— ૬

પ્રણતનાથ રક્ષિંકાન્ત કરિંતદિય અસુખ શાંત ધ્રૃ૦
અસુભા જ્યા ચોજિ દૈવ પતિ લાગીં ત્યાં સદૈવ
પરીણમવિં મંગલાંત

સિંધુ— ૭

દયા છાયા ઘેનિવારૂનિયા પ્રભુ મજવરિ કોપલા ધ્રૃ૦
જીવનાસ મમ આધાર ગુરૂજો તોહિ કસા અજી લોપલા

रामलाल— ८

वसुधातलरमणीय सुधाकर, व्यसन धनतिमिरीं बुड-
वीसि कैसा? ध्रु० सृजनी जया परमेश सुखावनां सुनी
त्यां तुजसी मोह्नू रंसा

भगीरथ ९

प्रणय जरी भंगला तरिनर जगता मुकला ध्रु०
घोर निरयसम त्यासी बिकट जग
दीर्घ जिवीत शापचिखरतयाला

रामलाल— १०

ऋणि दे कर यादीनां प्रेमजलातुर मृतशादे जल तें यामीनां
वांछा तरी उपकार मधुच्या यां करि संतत पाना

(संधु— ११

घांस घेरे तान्हुया बाळा गोविंदा गोपाळा,भरविय सोदा माई
सांवळा नंदबाळा घेई, ध्रु० घेई कांडाकणी त्रेलोकयांवाधनि
विदुरा घरीया पहिला वहीला घांस, १. पोहे मुठभरी
क्षीराब्धीचा हरी मैत्र सुदामाजीचा आला दुसरा घांस २.
थाळी एकया देठी ध्यावी जगत जेठी, द्रौपदी माईचा
आह्या तिसरा घांस, ३.उरल्या उष्टावळी फुलांच्यां वनमाळी

શબરી ભિલ્લણીચા ધ્યાહો ચવથા ધાંસ, ટાકું ઓવાળુન,
મુખચંદ્રાવરૂન ગોવિંદાગ્રજાચા દાઉરલા, ४. સુરલા ધાંસ

શરદ— १२

છળીતિયા હૃદયા અદયા ભ્રાંત મનો રચના કાગગુણા ધ્રૃ०
માતૃજીવના જીજળની જગતી અતી ધેતિતયાસ હત્યાનિવના

સિંધુ १३

શંકાહી નાહી કાલી જ્યાં દુર્ગતિ જવે યે તદા ધ્રૃ०
ધુર્ત કપટી અરી
જૈસા રણકરી તેવિ વિધાહી સદા

શરદ १४

માનભંગ દાહી મૃતશ હૃદયા ધ્રૃ०
દગ્ધ વલ્લરી જળી ચંચલા અદયા
ગતપતિકાંચે જીવન જગતિ વાયા

સિંધુ १५

કુશિ યા ત્યજુંપદાલા મમ સુભગ શુભ પદાલા, વસે પાદ યુગ
જિથે હેં મમ સ્વર્ગ તેથરાહે સ્વર્લોકીં ચરણ હે ન સતી
તરિમ નિરયવસતીતી નરકહી ઘોર સહકાન્તા
હો સ્વર્ગ મલાં આતાં

સિંધુ १६

લોટુંનકા કાન્તા અશી દુરી કાન્તા કે વિજગે દીના મીના

જલલવરહિતા ૢ૦

હેચિ ચરણમાઝે જીવન જગતી મૂર્તાચ ગણા મજ હે

દુરી હોતાં

સિંધુ १७

સત્ય વદે વચનાલા નાથા સ્મરૂનિપદાંલા યા સુર વિમલા ધ્રુ૦

વિ-તપરાર્જિત માની વીષ સમ સ્પર્શિં ન નાકધિં મીત્યાલા

રામલાલ १८

સોડિ નચ મજવરી વચન ખરતરશરાં દગ્ધકરીસી તયે હાય

મમ અંતરા ધ્રુ૦ સ્મૃતિકાય પુર્વિંચી લોપલી આજચી

કેંવિ તવ મતીરચી કલ્પના ભયકરા

શરદ १९

જગી હુતભાગાં સુખિ ચિર અસુખ ધ્રુ૦

જનકેત્યજિતાં લાધે દુસરા

યે વિનાશ ત્યા માતેજધિ વિધિ વિમુખ,

રામલાલ ૨૦

ગણીસિ કાયખલમાતેં, અલંકાર કેવળ કુજનાંતે, ન વી
શ્વાસ લવ યોગ્ય જયોતા ધ્રૃ૦
વદ કારમરસી ચિરસહવાસી ઘડલી કૃતિ અનુચિત યા હાતે
જનક ધર્મકધિંત્યજી કાય સુતે.

શરદ ૨૧

લલના મના નચ અંધલવશંકા અણુહિ સહતે કદા ધ્રુ૦
સૃજનિં ત્યાગ્ય વિધિ તરલ ધે વિમલ પ્રકૃતિ પુણ્ય પરમ

સિંધુ ૨૨

મજ જન્મ દેઈ માતા પરિ પોશિલેં તુમ્હી નિજ કન્ય-
કા ગણોવી, ન કાંહી કેલે કમી ધ્રુ૦
ઉપકાર જે જહાલે હિમાદ્રિતુંગ એ શત જન્મ ઘેઉની તે
ફેડીન કાય મી સદયા મનાસિઠેવા અપુલ્યા અસેં સદા,
ઉપકારબધ્ધ તનયા તુમ ચીંપદે નમીરા

સિંધુ ૨૩

અસેપતિ દેવચી લલનાંના ત્યાસી અન્યભાવના ના
સ્પર્શમણી વનિતા મન સાચેં કરિત જે કાંચન લોહાચે
સ્વપતિ આ અંગિચ્યા દોષાં ગણિતિ ગુણ મધુર આર્ય યોષ
તયા સહ નર કયા તનાલા સ્વર્ગ સુખમની સમજતી અબલા
અસે જો પ્રસ્તર જનનયની ગણી ત્યાઈરાચી તદ્રમણી
બસુની ત્યાયા દેવાનિ કટી ઈશપદ લભતી સપતી અંતી

સિંધુ ૨૪

પ્રભુ અજિ ગમલા મની તોષલા. ધ્રુ૦ કોપે બહુ માઝા
તો પ્રભુરાજા આતા હાંસલા મની તોષલા
મૃતચી હૃદય હોતે નાથ. હે પુર્ણ ઝાલેં પર્ણ વચનસુધેને
ત્યાંસી જીવંત કેલે અમૃત મધુર શબ્દાં ત્યા પુન્હા
એકણ્યાતે શ્રવણી સકલમાઝી શતી એકત્ર હોતે

સિંધુ ૨૫

સ્વસ્થ કસાતું ઉઠગડયા ઝ ણિંટાક ઉડયા ધ્રુ૦
ન કળે કાં વર્ષે ઘન સુધેચ્યા છબડયા, સરલે અજીસારે
કુદિન આપુલે બગડયા

સિંધુ ૨૬

ચંદ્ર ચવથીચા રામાચ્યાગ બાગે મધે ચાફ નવતિચા

સિંધુ ૨૭

બંધુ નંકો મજ કડે કેવિલવાણા, રાજસબાળા ધ્રુ૦
ગે દેવા અપુલી ના કરૂણા તોવરી સમજુની વર્તે અનુકાળા

સિંધુ ૨૮

ગુણ ગંભીરા ત્યજિં ન લવ ધીરાં ધ્રુ૦ સત્ત્વ પરીક્ષા
મહા યદા પરમેશ્વર નિયોજી અવસાદ તેવ્હાં ઉચિત કા વીર

આ ચોપડી શ્રી જૈન એડવોકેટ
પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં વાડીલાલ બાપુલાલ
શાહે છાપી
ઠે; ઘીકાંટા જેશીંગભાઇની વાડી
અમદાવાદ.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,
મેનેજર:-વિષ્ણુ ગણેશ. દેશપાંડે.
ગંધર્વ નાટક મંડળી.
ઠે૦ ઘીકાંટા ભારતભૂષણ થીએટર,-અમદાવાદ.